

**بررسی نقش و اهمیت شادکامی در راستای جرم زدایی و
پیشگیری از ارتکاب جرایم با مذاقه در راهکارهای تقویت آن**

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۴/۱۰ تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۰۵/۲۹)

مونا محسنی

چکیده

در چند دهه گذشته موضوع شادکامی و نشاط و اثرات آن بر کاهش جرم و بزه کاری یکی از موضوعاتی که نه تنها در محافل روانشناسی، بلکه در مراکز علمی حقوقی نیز مطرح شده است. موضوعی که برخی از حقوقدانان برای آن اهمیت بالایی قائل بوده و در تلاشند که با بررسی‌های علمی مبانی حقوقی و قانونی آن را مورد کنکاش قرار دهند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در سیاست جنایی ایران در بهره‌گیری از نهاد شادکامی و سلامت روان در پیشگیری از جرم علی‌الخصوص در سیاست جنایی قضایی جایگاهی برای شادکامی به عنوان یک روش و عاملی کاربردی در کاهش جرم در نظر گرفته نشده است. فقدان توجه به موضوع شادکامی و سلامت روانی هم در قوانین و مقررات و نظام حقوقی ایران، هم در رویکردها، راهبردها و اقدامات دستگاه قضا و نهادهای ذیربط به وضوح قابل مشاهده است.

واژگان کلیدی: شادکامی، جرم‌زایی، سلامت روان، سیاست جنایی، پیشگیری از جرم

مقدمه

امروزه با افزایش جمعیت و پیچیده شده شرایط زندگی اجتماعی، نرخ بزهکاری و اعمال مجرمانه افزایش یافته است. از این رو تلاش های نهادهای حاکمیتی، دولت ها و نهادهای حقوقی، قضایی و نظامی و انتظامی به منظور مبارزه، کنترل و پیشگیری از جرم و بزهکاری نیز بیشتر شده است. این نهادها برای دستیابی به هدف مذکور راهکارها و شیوه های مختلفی را در پیش گرفته اند. بنابراین اتخاذ تدابیر و اقدامات اصلاحی، درمانی و بازپرورانه و فراهم نمودن محیطی مناسب برای زیست جمعی و به دور از بزهکاری و همچنین تلاش برای تأسیس نهادهای تربیتی و بازپرورانه و توجه به سلامت روان، بهداشت روان و موضوع شادکامی و امید به زندگی در چارچوب اولویتهای دولت ها و نهادهای، تقنینی، حقوقی و قضایی در بسیاری از کشورها قرار گرفته است. با این حال در عصر حاضر حرکت نهادهای متولی در پیشگیری از جرم از اقدامات و تدابیر کیفری و جزایی به شیوه های اصلاحی و درمانی فراتر رفته و بسیاری از این نهادها و مراکز تحت نظارت آنان، در تلاش هستند که با ایجاد شادکامی، سلامت روانی، بهداشت روان و فراهم نمودن محیطی سالم برای زندگی جمعی و اجتماعی گامی مؤثر در پیشگیری از جرم و بزهکاری بردارند. تحقیقات نشان داده است که شادکامی و احساس خشنودی یکی از عوامل تاثیر گذار در حوزه مقابله با جرم است (رضوانی و نیکوکار، ۱۳۹۶: ۲۰۴) و احساس شادکامی همچون سپری می تواند افراد را در برابر مشکلات مختلف محافظت نموده و سلامت او را تضمین کند علاوه بر آن افراد شاد تمایل بیشتری به رفتارهای سالم داشته از رفتارهای ناسالم دوری می کنند (Sabatini, ۲۰۱۱: ۲). بنابراین در بسیاری از کشورها ایجاد شادکامی، افزایش امید، ارتقاء بهداشت روان و فراهم نمودن زندگی شاد برای افراد جامعه به یکی از مهمترین سیاستها برای دور نمودن افراد از افعال مجرمانه تبدیل شده است. البته این تلاش نه فقط از سوی نهادهای مذکور، بلکه در قالب و چارچوبی گسترده تر و در حوزه وضع قوانین و مقررات و سیاست جنایی کلان مورد توجه است. بر همین اساس و در راستای تحولاتی جهانی در این حوزه، جامعه ایران و سیاست جنایی ایران در این حوزه نیز از این تحولات تأثیر پذیرفته و رفته رفته گرایش به شیوه های جدید در پیشگیری از جرم و اتخاذ اقدامات اصلاحی، تربیتی مورد توجه قرار گرفته و افزایش یافته است. با این حال اگرچه در چند دهه اخیر

استفاده از شیوهای اصلاحگر و درمانی و توجه به عدالت ترمیمی به جای اقدامات کیفری مورد توجه نهادهای قضایی و انتظامی قرار گرفته است، اما به نظر می رسد راهبردهای کلان، سیاست جنایی و همچنین قوانین و مقررات و ساختار قضایی ایران با راهبرد اخیر یعنی توجه به موضوع شادکامی و بهداشت روان برای پیشگیری از جرم و کاهش بزهکاری فاصله زیادی دارد.

بخش اول: بررسی و شناخت پیشگیری از ارتکاب جرم

قبل از تعریف پیشگیری از جرم، لازم است که بطور خلاصه مفهوم پیشگیری بیان شود. اگرچه در رابطه با این مفهوم تعاریف مختلفی ارائه شده است، ام به طور کلی پیشگیری^۱ از نظر لغوی به معنی جلوگیری، دفع، صیانت، مانع شدن، جلو بستن، جلوی وقوع چیزی را گرفتن و نیز اقدامات احتیاطی برای جلوگیری از رخدادهای بد و ناخواسته تعریف شده است (معین، ۱۳۷۷: ۹۳۳). در اصطلاح پیشگیری مجموع اقداماتی را شامل می شود که به منظور جلوگیری از وقوع رخداد، حادثه و یا اتفاقی و همچنین به منظور مدیریت و سمت و سو دادن به رخداد، اتفاق و یا جریانی خاص صورت می گیرد، گفته می شود. بطور کلی باید گفت که مفهوم پیشگیری از جمله اقداماتی است که در حوزه های مختلف زندگی بشر به منظور جلوگیری از وقوع فعل یا برخی اقدامات انجام می شود. مفهوم پیشگیری از جرم نیز دارای تعریف واحدی نیست و تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. در یک تعریف پیشگیری از جرم چنین بیان شده است «اتخاذ تدابیر غیر کیفری به منظور جلوگیری از تبدیل فکر مجرمانه به فعل همراه با شرایط خاصی که ممکن است جرم در آن به وقوع بپیوندد. در تعریفی دیگر مجموعه فرآیند پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش آن را پیشگیری از جرم ذکر نامیده شده است (نوروزی و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۰). از بعدی دیگر پیشگیری از جرم به معنای به کارگیری اقدامات و تدابیر لازم به منظور ممانعت از ارتکاب مجدد جرم توسط مجریان یا سایر افراد جامعه بوده و جوامع بشری برای مقابله با جرائم (فتاحی، ۱۳۹۳: ۳۴).

^۱. prevention

واژه پیشگیری در ابتدا در بردارنده اقدامات و تدابیری بود که فاقد ابعاد قهرآمیز بودند. از این منظر پیشگیری از جرم به مجموع اقدامات کیفری و غیر کیفری گفته می شود که قادر به جلوگیری از ارتکاب جرم باشد. گروهی از نظریه پردازان بر این عقیده اند که پیشگیری باید از برخی ویژگی ها به شرح زیر برخوردار باشد: اول اینکه مهمترین هدف آن اثرگذاری علیه عوامل یا فرآیندهایی که در بروز بزهکاری نقش دارند، باشد. دوم اینکه جنبه جمعی داشته باشد و تمامی جامعه را هدف قرار دهد. سوم پیش و قبل از وقوع جرم اجرا گردد و چهارم اینکه ابعاد قهرآمیز نداشته باشد (نیازپور، ۱۳۸۲: ۱۲۸). بنابراین در رویکردی کلی هر اقدامی که در زمینه مبارزه با بزهکاری حتی پاسخ ها یا ضمانت اجراهای کیفری و جبران خسارت از بزه دیدگان را اقدامات پیشگیرانه تلقی می گردد (Cusson, ۲۰۰۷: ۴۰۳).

بخش دوم: بررسی و شناخت واژه شادکامی

واژه شادکامی^۱ در بر گیرنده چند مفهوم ذهنی مثل شادمانی، خشنودی، لذت و خوشایندی است. شادمانی و نشاط به عنوان یکی از مهمترین نیازهای روانی بشر، به دلیل تاثیرات عمده ای که بر شکل گیری شخصیت آدمی و در یک کلام مجموعه زندگی انسان دارد (زارع و همکاران، ۱۳۹۶: ۱) آن را یک اصطلاح چتری و دربرگیرنده انواع ارزشیابی هایی که فرد از خود و زندگی به عمل می آورد، می دانند. این ارزشیابی ها مواردی از قبیل رضایت از زندگی، هیجان و خلق مثبت و نبود افسردگی را شامل می شود. شادی و شادکامی در زندگی از عوامل مهمی است که موجب می شود افراد احساس خوبی در مورد زندگی خودشان و دیگران داشته باشند. افراد خوشحال دارای امید، احساس تعلق، تجربه موفقیت، سطوح بالای علانق اجتماعی و کیفیت زندگی بالا هستند (خزان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۷۶). روان شناسان تعریف های متعددی از شادکامی ارائه نموده اند که بیانگر دیدگاه های مختلف آن ها در مورد شادکامی است. برخی در تعریف خود از شادکامی بیان می دارند که شادکامی یکی از شش هیجان اساسی انسان است که عبارتند از خشم، ترس، تنفر، تعجب، ناراحتی و شادی. برخی از پژوهشگران در ارائه تعریف کلی تر از شادکامی

۱. happiness

بیان داشتند که شادکامی درجه یا میزانی است که یک شخص به طور کلی در مورد کیفیت کلی تمام زندگیش به عنوان یک زندگی کاملاً مطلوب مورد قضاوت قرار می دهد. شادکامی مهارتی هیجانی است که کم و بیش و به طور پیوسته، رضایت خاطر و خشنودی ما را نسبت به زمان حال، حفظ می نماید. در تعریف شادکامی یا شادمانی آمده است؛ توانایی احساس خوشبختی کردن با زندگی خود، لذت بردن از خود و دیگران، داشتن احساسات مثبت، صریح، مفرح و شوخ(قلی زاده، ۱۳۹۴: ۱۷-۲۰).

مفهوم شادکامی به اندازه‌ای از اهمیت برخوردار است که سازمان ملل برای تعیین سطح توسعه یافتگی کشورها واژه شادکامی، امید به زندگی، خشنودی و رضایتمندی افراد جامعه را نیز به عنوان متغیرهای کلیدی مورد بررسی قرار داده است. شادکامی یکی از شاخص های مهم بهداشت روانی در جامعه است. شادکامی به همراه نگرش مثبت و امیدوارانه به آینده منشأ تحرک، تلاش و پویایی است. بنابراین افرادی که شاد هستند روحیه شادی در آنها تقویت می شود و برعکس افراد غمگین روز به روز غمگین تر خواهند شد. وجود و بروز عواطف و احساسات منفی و غمگینی می تواند عوارض نامناسبی روی کارکرد و ارگانسیسم بدن به جا بگذارد و سلامتی جسمی و روحی افراد را به خطر بیندازد. علاوه بر آن شادکامی ارتباط نزدیکی با استقامت در برابر سختی ها دارد(هزار جریبی و صفری شالی، ۱۳۸۹: ۲۴).

مفهوم شادکامی در طول سالهای اخیر مورد توجه روانشناسان، جامعه شناسان و بسیاری از حقوقدانان و قرار گرفته است. به طور کلی می توان گفت که شادکامی و سلامت روانی اثرات بسیار مهمی بر شخصیت افراد و ویژگی های فردی و همچنین اثرات مهمی در بعد اجتماعی بر افراد دارد. شادکامی دربردارنده خشنودی، لذت، خوشایندی و شادی است. از این رو از منظر تعدادی از روانشناسان شادکامی دارای ۳ مؤلفه اصلی است: ۱) میزان و درجه عاطفه مثبت ۲) نبود احساسات منفی همچون افسردگی و اضطراب ۳) سطح متوسطی از رضایت مندی طی یک دوره خاص از زندگی(خزان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۷۶). یکی از مباحثی که در سال های اخیر در رویکرد روانشناسی مثبت مورد توجه قرار گرفته است، مبحث شادمانی و شادکامی است. از اهداف و اولویت های بسیاری از فعالیت های حرفه ای و تخصصی، ایجاد شادی و افزایش آن در افراد و

گروه هاست. در سطح کلان مدیران و مسئولان ارشد کشورهای مختلف همواره سعی می‌کنند در قوانین و روش‌های اجزایی اداره کشور به طوری عمل شود که به طور مستمر شادی و نشاط مردم افزایش یابد (خطیب و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۱۶۳).

بخش سوم: نگاهی به مقوله شادکامی و پیشگیری از ارتکاب جرم

جامعه‌ای که یادگرفته چگونه شاد باشد می‌تواند بر مشکلات فایق آمده و از آن‌ها عبور کند و در هنگام بلایا و مصایب دست یکدیگر را گرفته و با ایجاد حس شادی از ابتلا به مشکلات فرار و جلوگیری نماید. جامعه‌ای که شاد و نشاط دارد کمتر دچار غم و غصه می‌شود و در این موارد برای رفع مشکلات و دوری از آلام سمت شادی‌های مضر نخواهد رفت. در این زمینه می‌توان به عوامل مختلفی چون اقتصاد، امنیت و امثالهم اشاره نمود که گاه تاثیر فراوانی بر شادی افراد دارد. نبود هر یکی از این عوامل می‌تواند مسیر را برای ارتکاب انواع ناهنجاری و آسیب‌های اجتماعی هموار نمایند. شادی و نشاط نقش مهمی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دارد. نشاط و شادی از مهم‌ترین مولفه‌های درونی و عاطفی تعیین‌کننده کیفیت زندگی انسان معاصر است که موجب پویایی و تحرک جامعه و شکوفایی استعدادها شده و به عنوان پدیده‌ی اجتماعی اثرگذار در کاهش آسیب‌ها و مسائل متعدد در سطح خرد و کلان مطرح می‌شود. شادی و شادکامی به دلیل آثار عمده بر سالم‌سازی و بهسازی جامعه، مدت زیادی است ذهن اندیشمندان را به خود مشغول کرده است؛ به طوری که امروزه بسیاری از ملل به نوعی در صدد ایجاد یک جامعه سالم و بانشاط هستند، چرا که احساس شادی و برخورداری از نشاط فردی و اجتماعی، از یک سو انسان‌ها را برای زندگی بهتر و بازدهی بیشتر آماده می‌سازد و از سوی دیگر، به دلیل ویژگی مسری بودن آن، بستگی‌های فرد را با محیط گسترده‌تر می‌کند. از این حیث، مادامی که شهروندان احساس شادی کنند، همواره در خدمت به شهر و افراد جامعه اهتمام بیشتری می‌ورزند. همچنین، نقش شادی در زندگی افراد به حدی است که متفکر اجتماعی راسکین بر این نکته تأکید می‌ورزد که «ثروتمندترین کشور، کشوری است که بیشترین افراد شاداب را زیر بال خود داشته

باشد» (مظفر، ۱۳۷۹: ۱۳). شادی و نشاط عامل دوری از ناهنجاری های اجتماعی و خودداری از انجام جرم و بزه خواهد شد. در محیطی که رفاه و مهربانی و شادی و نشاط در روابط اجتماعی حاکم است، آسیب رساندن به یکدیگر به حاشیه رانده می شود و انجام افعال مجرمانه به حداقل ممکن کاهش می یابد. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری می یابد که جامعه ای که در آن شادی و نشاط وجود دارد، نشان می دهد که افراد آن جامعه از سطحی از رفاه اجتماعی و اقتصادی برخوردارند، سلامت ذهنی و جسمی دارند بنابراین در چنین جامعه ای وقوع جرم و بزه در مقایسه با جوامعی که فاقد محیطی شاد بوده و افراد آن جامعه روحیه شادکامی ندارند بسیار کمتر خواهد بود. موضوع شادی و شادکامی از چنان اهمیتی برخوردار است که از سال ۲۰۰۰ به بعد، در نگاه سازمان ملل، برای تعیین سطح توسعه یافتگی کشورها متغیرهای شادی، امید به آینده، خشنودی و رضایتمندی افراد نیز به عنوان یک متغیر کلیدی وارد محاسبات شده اند. به این صورت که اگر مردم یک جامعه احساس شادی، خشنودی و رضایتمندی نکنند، نمی توان آن را جامعه توسعه یافته قلمداد کرد که این نشانه اهمیت شادی است (محمدی راد، ۱۳۹۱: ۳). در واقع، رضایت و شادی مردم نشان می دهد که آن کشور توانسته است رفاه و آرامش مورد نیاز را برای اعضای خود فراهم کند (امیرمظاهری و فخاریان، ۱۳۹۵: ۸). تمرکز بر این موضوع به جای راهبردهای سخت گیرانه و توجه به رفاه و احوالات روانی افراد جامعه از جمله مهمترین اولویت هاست. این مسئله در رابطه با همه اقشار جامعه بخصوص نوجوانان و اطفال نیز صادق است (محسنی، ۱۳۹۶: ۱۴۶). نظریات شناختی یکی از تئوری ها در حوزه روان شناسی است که مفهوم نشاط را تبیین می کنند و بر موضوع نشاط و ارتباط آن با آسیب های اجتماعی بحث می کند. اینکه آیا افراد برای شاد بودن مرتکب جرم می شوند و یا افراد شادتر از ارتکاب جرم اکراه دارند و یا شاد کردن افراد در نهادهایی چون زندان ها و کانون های اصلاح و تربیت موثر در مقابله با جرم است یا خیر، نیاز به تحلیل دارد (گنجی، ۱۳۹۱: ۸۴). بنابراین موضوع شادکامی یکی از مهمترین موضوعاتی است که در بسیاری از کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است و این موضوع از سوی بسیاری از اندیشمندان مورد تأکید قرار گرفته است که شادکامی و

داشتن روحیه ای با نشاط می تواند از بروز آسیب های اجتماعی جلوگیری نموده و میزان بزهکاری و جرم در جوامع را کاهش دهد.

بخش چهارم: راهکارهای تقویت شادکامی به عنوان عاملی مؤثر در پیشگیری از جرم

در رابطه با تقویت شادکامی و استفاده از این شیوه در کاهش جرم و بزهکاری و همچنین در جلوگیری از تکرار جرم می توان در حوزه های مختلف اقدامات و راهبردهای مفید و کاربردی انجام داد در ادامه به برخی از مهمترین آنها اشاره خواهد شد.

بند اول: وضع قوانین و مقررات

یکی از مهمترین محورها و حوزه هایی که می توان براساس آن موضوع شادکامی و سلامت روانی را به عنوان شیوه ای برای پیشگیری از جرم را مطرح نمود و به رسمیت شناخت، وضع و تدوین قوانین و مقررات در سطوح مختلف است. همانگونه که در حوزه پیشگیری، مقابله و مبارزه با جرم و بزه کاری استفاده و بهره گیری از مجازات و کیفر و عوامل بازدارنده قهری مورد تأیید قانونگذاران و قوانین و مقررات قرار گرفته است و در این حوزه قوانین و مقررات وسیعی وضع و تدوین شده است، با استفاده از تدوین قوانین و مقررات مربوط به پیشگیری از جرم از طریق ایجاد شادکامی و الزام نهادهای متولی در اجرای قوانین وضع شده در این حوزه می توان بستر را برای به رسمیت شناختن این شیوه و اجرای آن فراهم نمود. وضع و تدوین قوانین مرتبط با این قاعده در قانون مدنی، قانون مجازات اسلامی، قانون آئین دادرسی کیفری و همچنین الزام بسیاری از نهادهای متولی در حوزه امنیت اجتماعی و نهادهای پلیس، ضابطین دادگستری و همچنین مراکز اصلاح و تربیت از جمله کانون اصلاح و تربیت، نهاد زندانها و... می تواند ضمن ایجاد مبانی لازم در این حوزه زمینه ساز حرکت به سمت استفاده از روش ارتقاء و افزایش شادکامی به منظور پیشگیری از جرم را ایجاد نمود. علاوه بر آن اصلاح و بازنگری در قوانین و مقررات فعلی حوزه پیشگیری از جرم، وضع قوانین و مقررات در استفاده از رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی

در راستای ایجاد شادکامی از دیگر اقداماتی است که براساس آن می توان ضمن نهادینه نمودن این رویکرد اجرای مستمر آن در جامعه را ایجاد کرد.

بند دوم: ایجاد نهادهای خاص

از دیگر شیوه های تمرکز، توجه و اقدام به ایجاد و ارتقاء شادکامی به عنوان عاملی برای کاهش جرم می توان به ایجاد نهادها، سازمانها، مراکز و انجمن های دولتی، خصوصی و مردم نهاد در این حوزه است. با توجه به اینکه علل بسیاری از آسیب های اجتماعی و جرائم و بزهکاری ها، اوقات فراغت، بیکاری، افسردگی، اضطراب و استرس و همچنین یأس و ناامیدی است، از این رو با ایجاد شرایط مفرح و شاد برای افراد جامعه به منظور دوری از غم و اندوه و افسردگی و ایجاد مشارکت جمعی، نوع دوستی، لذت بردن از زندگی سالم و مفرح گرایش به جرم و بزه اقدام نمود.

بند سوم: آموزش ضابطان، مددکاران و متولیان

یکی دیگر از اقداماتی که براساس آن می توان زمینه ایجاد شادکامی و نشاط را فراهم کرد، آموزش ضابطان دادگستری، مددکاران و متولیان حوزه پیشگیری از جرم است. آنچه که تاکنون به این افراد آموزش داده شده است نحوه و پگونگی استفاده از اقدامات و تدابیر بازدارنده مبتنی بر زور و قوه قهریه و همچنین استفاده از اقدامات تنبیهی بوده است که براساس آن این دسته از افراد اقدام به تعقیب مجرم، اصلاح مجرو و بازپروری آنان می نمودند. این در حالی است که با آموزش و ایجاد مهارت در این افراد در حوزه نحوه برخورد با افراد مستعد جرم یا مستعد تکرار جرم استفاده از رویکردهای شادی بخش، امیدبخش و همچنین اثرگذاری آنان بر افراد جامعه جهت سوق یافتن به زندگی سالم و مفرح و دوری از افسردگی و اضطراب است.

بند چهارم: توجه به عدالت ترمیمی در سیاست جنایی

به طور کلی عدالت موضوعی در حوزه مکاتب حقوق کیفری و جرم شناسی است که در دو حوزه عدالت کیفری و عدالت ترمیمی مطرح می شود. از جمله مهمترین دلایل برجسته شدن عدالت ترمیمی ناتوانی سیستم عدالت کیفری در دو حوزه سزادهی و اصلاح و درمان تمایل بوده

که گرایش و تمایل به سمت عدالت ترمیمی را موجب شده است (عباسی، ۱۳۸۲: ۲۵). حقوقدانان و اندیشمندان حوزه جرم شناسی نیز از اواسط قرن نوزدهم، گرایش زیادی به چرخش رویکردی از حقوق کیفری، جرم محوری، عدالت کیفری و روش های سزاده به عدالت کیفری نشان دادند. عدالت ترمیمی مفهومی است که از چند دهه پیش مطرح شد و به این موضوع تأکید دارد که پس از وقوع جرم، به جای مجازات و تعقیب بزهکارا و متجاوز، ترمیم و جبران آثار و آسیب های ناشی از بزه و جرم رخ داده، مورد تأکید و مدنظر قرار گیرد و بزه کار و برخی نهادهای غیررسمی برای جبران خسارت بزه دیده اقداماتی انجام دهند. عدالت کیفری از جهاتی به لحاظ اینکه به احساسات بزه دیده و اثراتی که بزه کار و فعل بزه بر وی گذاشته است، علل گرایش بزه کار به بزهکاری، نیازهای بزه کار و از همه مهمتر به نقش نهادهای مدنی و غیررسمی توجه ندارد، در نقطه مقابل عدالت ترمیمی که بیشتر بر آسیب ها و تأثیرات ایجاد شده بر بزه دیده، علل گرایش بزه کار به سمت اعمال خلاف قانون و نیز به نقش نهادهای مدنی در حوزه قضایی و کیفری تأکید دارد، قرار دارد. عدالت ترمیمی معمولاً به عنوان یک جنبش مردمی شناخته می شود که به جای تئوری محور عملی است تمرکز اصلی آن بر تغییر نحوه اجرای عدالت در جوامع است نه به تدوین نظریه منسجم و مجموعه ای از هنجارها برای هدایت پاسخ به جرم.

عدالت ترمیمی سیاستی است که در پی بسیج امکانات و استعداد های جامعه، بزه دیده و بزهکار و نیز عدالت کیفری برای ترمیم گسست ها و شکاف های روابط انسانی و ترمیم و درمان لطمات و صدمات متحمل شده از سوی بزه دیده و بزهکار و بستگان آنها و همچنین جامعه است و از روشی مسالمت آمیز برای مدیریت بزهکار بهره می برد. در عدالت ترمیمی، خود فرآیند عدالت دارای جنبه های انسانی است و خود مبلغ فرهنگ و مدنیت است، عدالتی که می خواهد بزه کار را مستقیم تر مورد خطاب قرار دهد و از طرفی وی را با جامعه، بزه دیده، خانواده بزه دیده و مقامات دستگاه عدالت کیفری آشتی دهد (کاظم پور فرد و رنگچی تهرانی، ۱۳۹۷: ۱۵۶). عدالت ترمیمی که گرایش به سمت احقاق حقوق بزه دیدگان را یکی از مهمترین اصول خود قرار داده است و توجه به وضعیت و شرایط بزهکار در زمان ارتکاب جرم و همچنین نهادهای مدنی را مدنظر دارد، بر پایه و مبنای اصول و موازینی استوار است که به پشتوانه آن و با تأکید و اجرای این اصول قادر

خواهد بود به اهداف مورد نظری که در قوانین قضایی و کیفری به آن اشاره شده است، دست یابد. عدالت ترمیمی بر زمینه احیاء تمرکز دارد و در صدد احیای قربانی، احیای زندگی مجرم و بازپس گیری خسارات ناشی از جرم در جامعه است. رویکرد مهم عدالت ترمیمی توجه به این نکته است که افراد بزه‌کار، بزه دیده و یا جوامع این توانایی را دارند که مشکلات و اختلافات و نگرانی‌های خود را به روشی مؤثر و پایدار حل و فصل و رسیدگی نمایند و از این طریق صلح و نظم و انضباط را به جامعه برگردانند که هر سه موضوع بزه، بزه دیده و بزه کار هدف توجه قرار دارد. همچنین عدالت ترمیمی از چند جهت می‌تواند به شادکامی و سلامت روان افراد کمک نماید، اول اینکه عدالت ترمیمی از منظر ماهوی در مقابل عدالت کیفری قرار دارد. همین موضوع و تمرکز بر بازسازی روحیه، ترمیم آسیب‌های ایجاد شده در پی یک جرم و بزه و تلاش برای ترمیم شخصیت و زیانهای وارده در اثر ایجاد جرم خود عاملی برای احیای شخصیت افراد، ایجاد امید و بازگشت به زندگی معمول را ایجاد می‌کند. دوم اینکه استفاده از عدالت ترمیمی و ایجاد نقش نهادهای مردمی و غیر رسمی و غیر حاکمیتی اجرای شیوه‌های غیر کیفری بهتر و کاربردی‌تر خواهد بود که این موضوع خود می‌تواند در پیشگیری از جرم و تکرار آن مؤثر باشد.

نتیجه گیری

فرآیند پیشگیری از جرم برای آنکه بتواند اثرات مورد انتظار را ایجاد نماید می‌بایست بر اساس برنامه ریزی و استفاده از شیوه‌های کاربردی و مفید و همچنین در زمان و موقعیت مشخص صورت گیرد. شادی و نشاط عامل دوری از ناهنجاری‌های اجتماعی و خودداری از انجام جرم و بزه خواهد شد. در محیطی که رفاه و مهربانی و شادی و نشاط در روابط اجتماعی حاکم است، آسیب رساندن به یکدیگر به حاشیه رانده می‌شود و انجام افعال مجرمانه به حداقل ممکن کاهش می‌یابد. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که جامعه‌ای که در آن شادی و نشاط وجود دارد، نشان می‌دهد که افراد آن جامعه از سطحی از رفاه اجتماعی و اقتصادی برخوردارند، سلامت ذهنی و جسمی دارند بنابراین در چنین جامعه‌ای وقوع جرم و بزه در مقایسه با جوامعی که فاقد محیطی شاد بوده و افراد آن جامعه روحیه شادکامی ندارند بسیار کمتر خواهد بود. توجه به موضوع شادکامی را تنها در محدودی از قوانین و مقررات ایران و آن هم به طور غیر مستقیم می‌

توان استنباط نمود. یکی از حوزه ها و نهادهایی که تا حدودی توجه به موضوع شادکامی آن هم در قالب اهداف فرعی مورد توجه قرار داده است، کانون اصلاح و تربیت است که با استفاده از رویکردهای آموزشی، مهارت افزایی، ورزشی، فرهنگی، روانشناسی و تفریحی تلاش نموده است ضمن بازپروری، درمان و بازپروری کودکان و نوجوانان به موضوع شادکامی و سلامت روانی افراد نیز توجه داشته باشد. بنابراین با توجه به اینکه در سیاست جنایی ایران جایگاه خاصی برای نهاد شادکامی و نقش آن در پیشگیری از جرم در نظر گرفته نشده است، با استفاده از روش ها و اقداماتی می توان توجه و تمرکز بر این شیوه را تقویت نمود. از جمله مهمترین این روش ها می توان به وضع قوانین و مقررات و نقش دستگاه تقنینی در به رسمیت شناختن این شیوه و استفاده از این شیوه توسط متولیان امر، ایجاد و تأسیس نهادهای خاص و ویژه به منظور تقویت شادکامی و سلامت روان در افراد برای تقویت گرایش آنان به زندگی اجتماعی عادی و دوری از یأس و ناامیدی و استرس و افسردگی، آموزش ضابطان، مددکاران و متولیان امر پیشگیری از جرم و توجه به عدالت ترمیمی به جای عدالت کیفری و اقدامات کیفری پیشگیرانه است. این رویکردها و شیوه ها به عنوان مهمترین شیوه های ارتقاء شادکامی می تواند نقش مهم و اساسی در پیشگیری از جرم و بزه کاری داشته باشد.

در نهایت و طرح چند پیشنهاد در جمع بندی پایانی مقاله حاضر باید اذعان داشت:

۱) با توجه به اهمیت موضوع پیشگیری از جرم و اینکه برخورداری از یک زندگی بانشاط و سالم و همچنین برخورداری از سلامت روانی می تواند تا حد بسیار زیادی از گرایش به جرم و بزه بکاهد و عاملی بازدارنده و پیشگیرانه در وقوع جرم باشد، نهادهای علمی و دانشگاهی بستر لازم به منظور تحقیقات علمی و پژوهشی در این حوزه را فراهم کنند...

۲) بررسی تطبیقی نهاد شادکامی و توجه به این موضوع در نظام های حقوقی مختلف و بررسی آن با نظام حقوقی ایران می تواند ضمن آشنایی با نقاط قوت و ضعف موجود در راستای ارتقاء نقش نهاد شادکامی در پیشگیری از جرم، بتوان شیوه های اجرایی آن را نیز در جامعه مورد اجرا قرار داد.

۳) بررسی علمی و تحلیل محتوای قوانین و مقررات مربوط به پیشگیری از جرم و همچنین بررسی وظایف و تکالیف نهاد قضایی در حوزه پیشگیری می تواند خلاء ها و کاستی های موجود در حوزه پیشگیری و میزان توجه به نهاد شادکامی و سلامت روانی را شناسایی و در جهت رفع آن اقدام نمود.

منابع و مآخذ

- ۱) ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۲). جرم شناسی پیشگیری. چاپ اول. تهران: انتشارات میزان.
- ۲) نجفی ابرنآبادی، علی حسین (۱۳۷۹). جزوه جرم شناسی (پیشگیری)، تدوین محمد علی بابایی.
- ۳) بیات، بهرام و همکاران (۱۳۸۷)، پلیس در آینه نگرش شهروندان تهرانی، "مجله پژوهشهای دانش انتظامی، شماره ۴۰ و ۴۱، پاییز و زمستان.
- ۴) جلیوند، مریم و نیک منش، زهرا، (۱۳۹۶)، بررسی نقش سلامت معنوی و امید به زندگی در پیشگیری از رفتارهای پرخطر دانش آموزان، دومین کنگره ملی روان شناسی و آسیب های روانی - اجتماعی، چابهار.
- ۵) دانش پایه، لایلا، (۱۳۹۳)، تاثیر تربیتی کانون اصلاح و تربیت در بازپروری کودکان و نوجوانان معارض با قانون، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۶) دلمارس مارتی، میری، (۱۳۸۷) نظام های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه نجفی ابرنآبادی، علی حسین، چاپ اول، نشر میزان، تهران.
- ۷) رایجیان اصل، مهرداد (۱۳۸۳)، "رهیافتی نوبه بنیادهای نظری پیش گیری از جرم"، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۸ و ۴۹ پاییز و زمستان.
- ۸) زارع، راحیل سادات و بنی سی، پری ناز و رضوی، مرضیه سادات، (۱۳۹۶)، مروری بر مفهوم شادکامی، کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱، رشت.
- ۹) عالی پور، حسن (۱۳۸۹)، «ماهیت جرم»، فصلنامه حقوق و سیاست، دوره ۱۲، شماره ۲۸، بهار.

- ۱۰) کاظم پورفرد، فاطمه و رنگچی تهرانی، عطیه (۱۳۹۷)، "نقش عدالت ترمیمی در واکنش کیفری به جرایم حوزه خانواده"، دوفصلنامه علمی ترویجی فقه و حقوق خانواده، ندادی صادق)، سال بیست و سوم، شماره ۶۸، بهار و تابستان.
- ۱۱) کریمی، مهدی و الیاسی، امیر، (۱۳۹۵)، بررسی نظریه های جرم شناسی و مبانی پیشگیری از جرایم در آموزه های دینی، اولین همایش ملی یافته های نوین در علوم انسانی و امنیت اجتماعی، تهران.
- ۱۲) لواسور، ژرژ (۱۳۷۲) سیاست جنایی؛ ترجمه دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۱ و ۱۲.
- ۱۳) محسنی، فرید (۱۳۹۸)، «نقش محیط های آموزشی تحمیلی در پیشگیری از جرائم اطفال و نوجوانان در ایران و انگلستان»، نشریه حقوق تطبیقی، شماره ۱۱۱، بهار و تابستان.
- ۱۴) محمدنسل، غلامرضا (۱۳۸۹)، «فرآیند پیشگیری از جرم»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۰، شماره ۱، بهار.
- ۱۵) معصومه، زیبا و نقشینه، روزبه، (۱۳۹۳)، «نقش روانشناسی اجتماعی در پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی»، دومین همایش ملی معماری پایدار و توسعه شهری با رویکرد پدافند غیر عامل در معماری و شهرسازی، قم.
- ۱۶) ناظمی، سیدمحمدرضا و نوری خراسانی، آزاده، (۱۳۹۷)، اهمیت بهداشت روان و راه های پیشگیری از آسیب های اجتماعی در مدارس، کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی - اجتماعی، خوی.
- ۱۷) نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۲). جزوه جرم شناسی (پیشگیری)، تدوین مهدی سید زاده.
- ۱۸) نجفی توانا، علی (۱۳۹۱). جرم شناسی. تهران: انتشارات آموزش و سنجش.

۱۹) نوربخش، سحر و کریمی، احمد، (۱۳۹۵)، عناصر تشکیل دهنده جرم، سومین کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی، شیراز.

۲۰) نوروزی، بهرام. بارانی، محمد و سرکشیکیان، سید محمد حسین (۱۳۹۰)، "پیشگیری از جرم از نظریه تا عمل با تاکید بر نقش پلیس. تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری.

۲۱) نیازپور، امیرحسن (۱۳۸۳)، "حقوق پیشگیری از بزه کاری در ایران"، مجله حقوق دادگستری، شماره ۴۸ و ۴۹، پاییز و زمستان.

۲۲) نیازپور، امیرحسن (۱۳۸۳)، "حقوق پیشگیری از بزه کاری در ایران"، مجله حقوق دادگستری، شماره ۴۸ و ۴۹، پاییز و زمستان.

۲۳) نیکوکار، حمیدرضا و رضوانی، سودابه (۱۳۹۶)، «نقش شادکامی در پیشگیری از جرم: حرکت به سوی جرم شناسی شادی بخش»، فصلنامه علمی پژوهشی پیشگیری از جرم، دوره ۱۳۹۶، شماره ۴۲، بهار.